UIT DE REDACTIE

Het feit van de een is de uitsluiting van ander

Martijn Eickhoff

Uit de redactie. In deze rubriek schrijven redacteurs van het Tijdschrift voor Geschiedenis beurtelings over actuele thema's of gebeurtenissen in de historische wereld die hen bezighouden.

In de periode dat ik werkzaam was als universitair docent cultuurgeschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen (2006-2015) verzorgde ik jaarlijks met collega Remco Ensel het vak *Memory Lane: Historische Cultuur op Locatie*. We reikten de studenten theorieën en methoden aan om in en om Nijmegen historische plekken te bestuderen, met speciale aandacht voor de betekenis van monumentalisering, canonisering, vererfgoedisering en andere interventies in locatie-gebonden historische cultuur. In dat kader analyseerden we ook de rol van de historicus, en keken we naar websites als plekken van historische communicatie en debat. Het uiteindelijke doel was om zo inzicht te verwerven in de wijze waarop 'het verleden' bijdroeg aan de vorming van de meest uiteenlopende groepsidentiteiten.

Het moge anno 2020 onwaarschijnlijk klinken, maar het eerste jaar dat we het

vak gaven, stelden we nog zonder blikken of blozen dat Nederland een relatief harmonieuze historische cultuur kende. We wezen wel op 'de aankomst van Sinterklaas en Zwarte Piet' als een omstreden plaats van herinnering, maar voor een voorbeeld van een historische plek die maatschappelijke tegenstellingen echt op scherp zette, gingen we op excursie naar België. Daar bezochten we het zogenoemde vredesmonument in de West-Vlaamse stad Diksmuide, dat bekend staat als de IJzertoren. Het illustreerde ons inziens bij uitstek hoe een historische plek voeding kan geven aan politieke mobilisatie en de creatie en instandhouding van (in dit geval anti-Franstalige) vijandbeelden.

In de daaropvolgende jaren zochten we de excursiedoelen toch dichterbij huis. De geschiedenis die nog niet lang geleden werd omschreven als de 'Nederlandse overzeese expansie' had immers een imposante reeks controversiële herinneringsplaatsen nagelaten: monumenten, museumcollecties, straatnamen, symbolen (denk aan architectonische decoraties), woorden (denk aan 'uitkafferen') en regimentsnamen (denk aan het Regiment van Heutsz). Zij agenderen niet alleen het debat over betekenis en doorwerking van slavernij en kolonialisme, maar stimuleren ook de vorming van collectieve identiteiten en leiden bovendien tot politieke polarisatie.

Als het geven van het vak *Memory Lane: Historische Cultuur op Locatie* me iets heeft geleerd, is het wel het belang multiperspectiviteit ruimte te geven in historische publicaties. Dit streven heeft een kentheoretisch aspect: het achterhalen van verschillende perspectieven op historische gebeurtenissen kan bijdragen aan beter begrip daarvan. Het zet bovendien onze historische methodiek op scherp. Hoe kom je tot een leesbare tekst, terwijl je ook de beperkingen van je bronnenmateriaal aanduidt én een stem geeft aan de verschillende betrokkenen, ook (of juist) als zij niet in de schriftelijke bronnen voorkomen? Hoe creëer je empathie voor verschillende posities en ervaringen? Hoe integreer je de dialoog met 'stakeholders' in het onderzoeksproces? En wat vervolgens te doen als bepaalde groepen zich, al dan niet met een beroep op historische feiten, niet meer herkennen in het aldus opgetekende geschiedverhaal?

Dat dit streven naar multiperspectiviteit ook weerstand kan oproepen, wordt goed geïllustreerd door het verwijt dat de *Federatie Indische Nederlanders* (FIN) onlangs in een open brief¹ maakte aan het adres van de onderzoekers van het programma *Onafhankelijkheid, dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië 1945-1950*, waartoe ik sinds 2017 ook behoor. De steen des aanstoots is het onderzoek naar 'de Bersiap'. In Nederland verwijst dit begrip doorgaans naar een fase in de Indonesische revolutie waarin – ik volg hier de Nederlandstalige Wikipedia-definitie – '(tien)duizenden (Indische) Nederlanders

zijn gemarteld, verkracht en vermoord door Indonesiërs, vanwege hun Nederlandse c.q. Europese etniciteit'.² In Indonesië bestaat het begrip niet als zodanig en spreekt men in algemene termen van de revolutie. In het programma *Onafhankelijkheid, dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië 1945-1950* wordt het Bersiap-geweld zorgvuldig in kaart gebracht en in dat kader ook gecontextualiseerd, waardoor een breder spectrum van daders en slachtoffers in beeld komt.

Volgens FIN zou dit toelaten van andere perspectieven, impliceren dat toegewerkt wordt naar een conclusie met uitsluitend plaats 'voor Indonesisch slachtofferschap, terwijl Nederlands leed wordt gebagatelliseerd'. Deze voorstelling van zaken staat haaks op ons streven om via multiperspectiviteit tot een beter begrip te komen van de Bersiap-periode. Er wordt vervolgens door FIN ook gesuggereerd dat er binnen het programma ruimte is voor 'Bersiap-ontkenning'. Het is een beladen begrip want het doet denken aan die historici die moedwillig de betekenis van Holocaust relativeren. Wat is hier de beste reactie? Het is in ieder geval belangrijk te blijven uitleggen dat aandacht voor de posities en ervaringen van de ene groep, hoe pijnlijk en met feiten onderbouwd ook, nooit de uitsluiting van de andere groep mag betekenen. Maar iets in mij zegt ook dat wie geen empathie kan opbrengen voor anderen, misschien wel weinig reden heeft daarop zelf aanspraak te maken.

¹ <http://www.federatie-indo.nl/19-06-14/> (d.d. 25-6-2020)

² <https://nl.wikipedia.org/wiki/Bersiap> (d.d. 25-6-2020)

Over de auteur

Prof.dr. **Martijn Eickhoff** is senior onderzoeker bij het NIOD en gespecialiseerd in *War and Culture Studies*. Daarnaast is hij werkzaam als bijzonder hoogleraar

Archeologie en Erfgoed van Oorlog en Massaal Geweld bij de Rijksuniversiteit Groningen.

E-mail: m.eickhoff@niod.knaw.nl